

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

**Uogle eenstydige danske Ords
Bemærkelse.**

Judbydelseskrift

til den offentlige Examen

i

Bordingborg lærde Skole

i September 1836,

af

J. C. Westengaard,
Adjunct.

Kjøbenhavn.

Brykt hos Andreas Seidelin,
Hof- og Universitets-Bogtrykker.

*Manuskriptet er i Hverenss
Bibliotek.*

Det er falskt, om Noget skulde troe, at Ords Betragtning er i sig selv et ufrugtbart og utaknemmeligt Arbeide. Ord staae i Sammenhæng med Udtryk, og disse med Tankerne; det ene er bundet til det andet og kan ikke være uden det andet.

Spørgsmaal, Fort. S. X.

Det er bekjendt, at vor Literatur eier et fortrinligt Sprogværk i "Dansk Synonymik eller Forklaring af eenstydige danske Ord," udgivet af Biskop P. G. Müller, 1829 i to Dele, hvilke indeholde saavel Conf. Sporons hele Skrift om eenstydige danske Ords Bemærkelse, som enkelte Andres Bidrag; dog udgjør den største Deel Müllers eget Arbeid. Det kunde maaskee derfor synes overskædigt at fremkomme med nærværende eenstydige Ord; men, da Udgiveren i Fortalen selv erklærer, at hans Synonymik langt fra er fuldstændig, og at meget Udbytte kunde vindes ved at gjennemgaae Eberhards Versuch einer allgemeinen deutschen Synonymik, har jeg ikke anset det for upassende ved denne Leilighed at gjennemgaae et Par Bind af dette Værk, hvorefter jeg, efter bedste Evne, har bearbejdet, eller tildeels oversat efterfølgende Synonymer, der skulle levere et lidet Supplement til Müllers danske Synonymik. Jeg har saameget hellere gjort dette Forsøg, som jeg alt, længe før ovennævnte Skrift udkom, har havt en lignende Hen-

sigt med Sporons tidligere udfomne Værk og i Uges-
 bladet Borgervennen for 1819 No. 9—11, under
 Mærket J. G., leveret 25 Artikler til en Prøve paa
 et saadant Supplement, som har havt den uforskyldte
 Ære at blive tillagt en af vore skarpsindigste Forfat-
 tere, Conf. Collin, under hvis Navn det flere Stes-
 der er citeret hos Müller. Jeg anseer det for min
 Pligt her at nævne mig som den rette Forfatter, at
 ikke Hr. Conferentsraaden skal bære Skylden for mit
 ufuldkomne Ungdomsforsøg, men nærer dog tillige det
 Haab, at det ikke ganske kan være mislykket, siden
 man har kunnet tillægge det en saa navnkundig For-
 fatter, og jeg har derfor mindre taget i Betænkning
 atter at udgive en lignende Prøve af 25 andre Ar-
 tikler, i Anledning af den Numodning, Skolens heit-
 agtede Rector lod udgaae til mig, om at indbyde til
 Skoleexamen ved et Program. At nu dette lille
 Forsøg — hvori det paa flere Steder vil være kjende-
 ligt, hvormeget jeg har kunnet føre mig Justitsraad
 Molbechs fortræffelige Ordbog til Nytte — ikke
 maa være faldet ganske uheldigt ud, er mit Ønske;
 Arbeidets egen Vanskelighed og den korte Tid, der
 var mig levet til dets Udarbeidelse, maa være min
 Undskyldning for dets Ufuldkommenheder.

Land, Stat.

Disse Ord blive her betragtede som eenstydige, forsaavidt de betegne en Deel af Jordens faste Overflade, som er beboet af Mennesker, der udgjøre et borgerligt Samfund. Rusland er det russiske Land og den russiske Stat. I Land er dette betegnet ved dets Overflade og Grændser; i Stat fra Indvaanernes politiske Forbindelses Side.

Ordet Land er det oprindelige og ældste i Sproget, Stat er fremmed og senere optaget; thi det første, som er Mennesket af Bigtighed i hans politiske Forbindelse er den Jordbund, som han beboer i Fællesskab med sine Medborgere, hvor han er født, og hvis Grændser indeslutte hans Fædreland. Derfor benævner han Staten efter Indvaanerne, som beboe Landet, England, Rusland, Holland.

Den simple Mand, som ikke kan fatte det moralske Væsen, som den Lærde kalder Stat, kalder derfor endnu bestandig den Stat, hvis Medlem han

er, sit Land, Regenten i samme sin Landsherre, sin Landsfader og ikke Statens Overhoved.

Kjedsomhed, Lede.

Begge Ord tilkjendegive den Ulyst, som opstaaer af Mangel paa Beskæftigelse. Naar vi slet ikke erholde noget Indtryk udenfra, naar intet Arbeid, ingen Leg, ingen Læsen, ingen Samtale udvortes, og ingen Selvunderholdning indvortes sybselsætte os, saa føle vi Kjedsomhed; naar en Beskæftigelse, som i Begyndelsen behagelig underholdt os, uden Afbrydelse eller Afverling varer for længe, saa skaffer den os Lede, vi blive, som man siger, leed og Fjed af den, eller den bliver os modbydelig *).

Vi kalde et Arbeid eller en Leg Fjedsommelig, naar den strax fra Begyndelsen ikke tilstrækkeligen beskæftiger os, men vi faae tilsidst Lede til en saadan, saa behagelig den end i Begyndelsen var, naar den ikke har nogen Afverling og varer for længe.

Personer af opvakt Mand føle let Kjedsomhed og føle den stærkere end Andre, men de faae ogsaa just derfor let Lede til en Ting. — Lede til Livet findes sædvanlig kun hos Rige eller Orkesløse, som altfor tidlig allerede have nydt Alt. Det bedste Middel derimod er derfor Arbeidsomhed og Maadehold.

---

*) Jævnf. Leed i Müllers Synonymik, 2 Deel S. 23.

Løv, Blad.

Blade kaldes først de tynde flade Yrberdele paa Urter og Træer, som udvore paa disses Stilke og Grene, Løv kun paa Træerne. Man siger saavel et Kaalblad, som et Egeblad, men kun et Egeløv. "Saae du det Løv, som bradt af Grønen faldt?" synger Haste i Løvfaldet. Saavel her som i et lille Digt af Schack Staffeldt "til et visseent Løv, som faldt i Digterens Barm," kunde vel være brugt Blad, skjøndt mindre karakteristisk. — Dernæst kalder man ogsaa disse Dele paa Blomster Blade, men ikke Løv. Man siger et Rosenblad, et Lilieblad o. s. v.

Endelig adskiller Løv sig endnu fra Blad ogsaa paa Træerne derved, at det som et Collectiv betyder en stor Mængde Blade, Bladet derimod et enkelt Stykke af Hoben. Løvet er mange Blade; naar Løvet falder, falder Bladene af; og, naar Løvet springer ud, faaer Træerne Blade. Derfor kan Løv egentlig heller intet Flertal have.

Ved Ordet Blad synes kun dets baade flade og tynde Skikkelse at komme i Betragtning, hvorved det kan være beslægtet med det Græske *πλατὺς*. Derfor kalder man ogsaa flere Ting af denne Skikkelse Blade, som Bladene i en Bog. Ligeledes Bladet paa en Kniv, en Sang, foruden i Sammensætninger som Godblad, Skulderblad, Wordblad og flere. Ved

denne Betegning af dets Skikkelse har man altsaa maattet have det enkelte Blad for Die.

Lære, undervise.

Lære betyder overhovedet at bibringe visse Sandheder ogsaa uden at tænke sig bestemte Personer, som man derved vil danne, imedens undervise sigter til bestemte Personer, hvem man ved Underviisningen vil være nyttig. Præsten lærer Enhver, der vil komme i Kirke og være Tilhører, Christendommens Sandheder fra Prædikestolen; men han underviser de Børn deri, som man sender hjem til ham for at forberedes til Confirmation. En Skribent lærer ved sine Skrifter, som Enhver kan læse; men han underviser dem, som fornemmelig henvende sig til ham. Newton har først lært den sande physiske Astronomie, men vi vide ikke, om han isærdeleshed har underviist Nogen i denne Videnskab.

Saaledes taler man jo ogsaa om en theologisk, philosophisk eller lignende Lærestol. Der var saaledes for kort siden to juridiske Lærestole ledige ved Universitetet.

Anm. At lære, foruden Betydningen: at lære fra sig, hvorved det er eenstydigt med undervise, ogsaa betyder at modtage Underviisning, er for bekjendt til at det behøver at anmærkes.

Læne, støtte.

Man læner eller støtter et Legeme til et andet, naar man forskaffer det et Hvilepunkt ved det sidste, hvorved det hindres fra at falde.

Naar Legemer, som ikke ere fastgjorte, ikke skulle falde, saa maae de holdes af et hvilende Legeme, i hvis Grundflade deres Tyngdepunkt falder; de blive altsaa støttede af dette hvilende Legeme. Falder dets Tyngdepunkt ikke i Legemets Grundflade, saa maa det have et andet Hvilepunkt, til hvilket det læner sig.

Et Legeme, der ikke bliver støttet, falder; men, bliver det hverken støttet eller lænet, falder det omskuld. Støtte kaldes altsaa overhovedet at hindre et tungt Legeme fra at falde, derved at dets Støttepunkt hviler paa Noget, læne derimod at lade dets øverste Dele hvile paa Noget, naar hele Legemets Tyngdepunkt er i disse og falder udenfor sammes Grundflade. Især bliver da det Legeme støttet, som har sit Hvilepunkt under sig, og lænet, naar det har Hvilepunktet af sine øverste Dele ved Siden af sig. Det menneskelige Legeme støtter sig ved at staae paa Fødderne, her er dets Hvilepunkt under det; det læner sig med Ryggen eller Skuldrene til Vægen, naar det ikke er i nogen lodret Stilling, og dets Tyngdepunkt falder udenfor Grundfladen, som er imellem Fødderne; her er dets Hvilepunkt ved Siden af det.

For Mennesket er det altsaa nødvendigt, at han bliver støttet af Noget, naar han ikke skal falde; men af Magelighed kan han ogsaa læne sig til Noget, saa tjener det ham til Bequemmelighed. Derfor bruger Oldingen sin Støttestav til at hjælpe sig frem med, medens den Magelige heller hviler sig i sin Lænestol.

I figurlig Betydning siger man ogsaa derfor: at støtte sit Haab til Noget, ikke at læne det til eller paa Noget, thi man vil vise, at Haabet erholder Sikkerhed og Visshed ved Noget.

Lærling, Discipel (Skolar), Opdragling *).

Lærling, som kommer af at lære, betyder almindeligviis den, der bliver underviist. Discipel (Skolar) er en Lærling, som erholder sin Underviisning i en vis Skole. Han kalder sig ofte endnu længe, ja ofte hele sit Liv igjennem en Discipel af en særskilt Skole, eller af en berømt Lærer eller Mester, naar han alt forlænge siden selv er Mester. Saaledes

---

*) Dette Ord er vel ikke almindeligt, men anføres dog i Videnskabernes Selskabs Ordbog som brugt af Prof. Guldberg i hans Oversættelse af Niemeyer, og jeg kjender intet Ord, der bedre gjengiver det tydske Bøgling, Lat. *alumnus*, hvortil vi ikke have noget andet ganske tilsvarende dansk Ord.

kaldte de sterste Mathematikere i Italien sig Disciple af Galilæi, men ikke hans Lærlinge.

Foruden andre Grunde, hvorfor Nogen kalder sig en Lærers eller Skoles Discipel, kommer nemlig ogsaa den i Betragtning, at en Lærer eller Mester kan have visse Fortrin eller overhovedet Egenheder, som forplante sig blandt hans Disciple, og ved hvilke hans Efterlignere saaledes adskille sig, at de som særskilte Disciple udmærke sig fra Andre. Saaledes tænker man sig ved en Maler, der er en Discipel af den venetianske Skole, en saadan, hvis Hovedfortjeneste bestaaer i Coloritens Sandhed.

Opdraglinge erholde ikke blot Underviisning af en Lærer eller i en Skole, men deres hele Opdragelse af en Opdrager. Men en Opdrager underviser ikke blot, han skal ogsaa danne den ham anbetroede Ungdoms Sæder, og i en Opdragelsesanstalt skal ikke blot erholdes Underviisning, ogsaa Sæderne skulle dannes deri; den har altsaa ikke blot Lærlinge og Disciple, den har Opdraglinge, saaledes som hos os Skolerne paa Herlufsholm og i Sorø.

Indling, Skjødebarn.

Indlingen bliver foretrukket for alle Andre og har den første Plads i den Elskendes Hjerter. Skjødebarnet bliver for det meste paa det Omhyggeligste og Dmmeste pleiet og passet. Skjødebarnet er

ogsaa altid Rndlingen; men denne er ikke altid et Skjøddebarn.

Kjærligheden til et Skjøddebarn er kun en blot instinctmæssig, som den ogsaa kun kan være mod et Barn, der hviler paa Moderens Skjød. Det er Grunden, hvorfor Skjøddebarn, men ikke Rndling bliver taget i en mindre god Betydning; thi Kjærlighed til en Rndling kan beroe paa de fornuftigste Grunde, og Sammes Udmærkelse ikke bestaae i qvindagtig Forkjælelse. Sully var Henrik den Sjertes Rndling; dette Fortrin grundede sig paa de prisværdigste Egenskaber, og det viste sig ved en Tillid, hvorefter en stor Mand bliver hædret; men som ogsaa forpligtede ham til den mandigste Anstrengelse og den rastløse Driftighed i Kongens Tjeneste.

Denne Forskjel leder ogsaa Brugen af disse Ord i deres figurlige Mening. En stor Digter er Musersnes Rndling; men selv den, som ingen Fortjeneste har, er ofte Lykkens Skjøddebarn.

Mat, svag.

Begge Ord betyde en Mangel paa Kræfter, og svag betegner endog en saadan Mangel overhovedet, enten den er grundet i Tingenes sædvanlige Natur eller i andre tilfældige Omstændigheder; mat derimod en saadan, som opstaaer af særdeles tilfældige Narfager. Et Barn er svagt ifølge sin Alders Natur,

men en Bøxen er mat efter en overstaact heftig Sygdom. En Felelse af Mæthed er ofte et Forbud paa en Sygdom.

Anm. Jævnf. Müllers Synonymik, 1ste Deel S. 331, Artiklen: Træt, mat.

Nyttarie, Sammensværgelse.

En Sammensværgelse er en Forbindelse, hvori noget hemmeligt bliver aftalt mod en Anden, enten det er en Privatperson eller den høieste Statsmagt. Catilinas Forbindelse med sine Stalbrødre om at bemægtige sig den øverste Magt i Staten, var en Sammensværgelse. Rousseau troede i de sidste 20 Aar af hans Liv, at alle Mennesker havde sammensvoret sig imod ham. Og om de 40 Jøders Sammensværgelse imod Paulus kan læses i Ap. S. 23, 12—22. Et Nyttarie er derimod altid en ulovlig Forbindelse mod Dyrighed eller Foresatte, især blandt Militaire. Sammenrottelsen imellem de vestindiske Soldater var altsaa et Nyttarie.

En Sammensværgelse fordrer en omstændelig Aftale og ofte en meget kunstig lagt Plan, ligesom Ordet selv tyder paa en edelig Forpligtelse til sammens Udførelse; et Nyttarie er tidt en pludselig Sværgelse, der kun gaaer ud fra et Par enkelte Mennesker og hurtig udbreder sig blandt en heel Hob. En Sammensværgelse bliver ofte opdaget ferend dens

Udbrud, dens Plan bliver forraadt, og det er sædvanlig Tilfældet, naar den har mange Deeltagere. Man gjør da Anstalter derimod og bemægtiger sig dens Ophavsmænd. Naar et Mytteri af Faa bliver almindeligt, bliver det Oprør og maa da undertrykkes med Magt.

Mynt, Penge.

Penge er Alt, hvad der tjener til Maalestof og Erstatning (Equivalent) for Tingenes Værdi. Det maa derfor bestaae af ligeartede Dele, hvoraf en vis Qvantitet er ligegjeldende med den bestemte Værdi af en Ting. Den til denne Hensigt i alle Henseender beqvemteste Materie ere Metallerne, isærdeleshed de ædle.

Naar et saadant Pengestykke er præget eller betegnet med Kjendetegnene paa dets Værdi, kalder man det en Mynt. En Mynt er altsaa et Stykke præget Metal, og, naar den gaar og gjelder i Handel og Wandel, saa er det et Pengestykke. — Vi kunne saaledes ikke ombytte disse Udtryk i følgende Sted af Müllers Fortale til Dansk Synonymik: "Vi have et Modesprog, hvis Udtryk præges til for en Tid at blive gangbar Mynt i de selskabelige Kredse, for ligesom de flette Penge snart igjen at blive sat ud af Cours." Alt man kalder det samme Stykke Penge, saasnart det i Handel tjener til Maa-

Iestof og Egeværd for Sager, og Mynt, saasnart det er præget, fremlyser allerede deraf, at man har Skuemynter *), som ikke ere bestemte til Circulation i Handelen, og Papirspenge, som ikke bestaae af præget Metal. Paa de malediviste Der ere i Handelen et vist Slags smaa Muslingskaller (Kauris) i Omløb; i China betaler man med Metaller, men efter Vægt; det er Penge, men ikke Mynt.

Monster, Exempel, Forbillede, Model.

Et Exempel er en saadan Gjenstand eller Begivenhed, som tilkjendegiver og forklarer Muligheden af en lignende, enten den er god eller ond; et Monster kaldes en Gjenstand, naar den formedelst sin sande eller indbildte Fortræffelighed opvækker Ønsket om at være den lig, eller at frembringe Noget den ligt; et Forbillede og en Model, naar vi betragte dens Dele og Forbindelse for derefter virkelig at gjøre en Ting af samme Slags.

I den meest udstrakte Betydning er et Exempel enhver ubetydeligere Ting, hvori en vigtigere kan gjøres anskuelig. — Naar en praktisk Sandhed i et

---

*) Man siger vel ogsaa Skuepenge, men Molbech anfører dog Skuemynt som det almindelige Udtryk, og Skuepenge kun til Forklaring under Schyttes Autoritet, Fors. til Staternes udbortes og indbortes Regjering og flere Skrifter.

enkelt Tilfælde ret bliver gjort anfuelig i en Begivenhed, saa virker Exemplet tillige paa Begjærens evnen. Der gives forførte, der gives affrækkende Exempler. I en Forbryders Afstraffelse bliver fremstillet et Exempel paa de sørgelige Følger af en Forbrydelse for derved at affrække Andre.

Da man anseer Oldtids = Levningerne af den dannende Kunsts Værker for fortræffelige, saa antager man dem som Mønstre, hvilke man maa efterligne, naar man vil frembringe noget Fortræffeligt i den Art. Iblandt den nyere Kunsts Værker gives der gode, slette og middelmaadige, som man altsaa betragter som gode Exempler paa det Gode, Slette og Middelmaadige, paa Skjenheder og Feil.

Model er et fra det Franske indført Ord, i hvis Sted man i ældre Tider brugte Forbilleder, saavel i de skjønne Kunster som i de mekaniske. Ved Modeller af Maskiner og andre Kunstværker forstaae vi Fremstillingen af samme efter en mindre Maalestok, efter hvilken de blive udferte i det Større. En levende Model kaldes ogsaa det Menneske, efter hvis nøgne Begreb Malere eller Billedhuggere danne deres Kunstværker.

Forbilleder bruges nu for det meste kun i theologisk Forstand til at betegne en vis Indretning eller Begivenhed i det gamle Testamente, som sigtede til Messias og forbilleder (o: forud afbildede) hans Handlinger eller

Stjæbne i det nye Testamente *). Slangens Opheielse i Orken var saaledes et Forbillede paa Christi Korsfæstelse (Joh. 3, 14). "Men disse Ting ere blevne Forbilleder for os, at vi ikke skulde have Lyst til det Onde, som de havde Lyst dertil," siger Paulus 1 Cor. 10, 6.

I det daglige Liv har Mønster endnu en Betydning, hvori det er nærmere beslægtet med Model end de andre Ord. Man kalder deels Aftegninger til Broderier, deels de af Papir udskaarne Figurer, efter hvilke man ved Sammes Paalægning udskærer lignende Stykker af andre Stoffer, Mønstre. Men denne Betydning lader sig imidlertid let føre tilbage til den allerede angivne; thi i denne Forbindelse seer man unægtelig blot paa den Tings Fuldkommenhed, som man mechanisk og blindthen efterligner, og som man derfor har valgt, fordi den meest fuldkomment fremstiller den Ting, som man vil bringe istand.

Ny, Moderne (Nymodens).

Nyt er Alt, hvad der først for kort Tid siden har begyndt at være til, enten det er et Værk af Kunsten eller af Naturen, især naar det forenes med et andet, som allerede længere har været til. Man lader sig gjøre en ny Klædning, og ved mange Sø-

---

*) B. S. Ordbog.

kyfter danne sig nye Sandbanker foran de gamle. Moderne er, hvad der er overeensstemmende med den nærværende Smag, og som man formedelst dets formeente Skjønhed har antaget istedet for det Gamle.

Ny refererer sig blot til den Tid, hvori en Ting er bleven til og er modsat gammel; det Nye er skeet i en Tid, som er fjernere fra den nærværende. Det gamle Testamentes Bøger i Bibelen have været til i lang Tid, før det nye Testamentes Bøger.

Det Moderne er overeensstemmende med den nærværende Tids Smags- og Modedomme om Skjønhed og Fuldkommenhed og er modsat gammeldags. Man kan bebreide en Oversættelse af det nye Testamente, at den er for moderne for et Skrift fra en saa fjern Oldtid. — Det er intet mindre end nødvendigt, at det Nyere skal være bedre og fuldkommere end det Eldre; tvertimod anseer man Bygningskunstens og Billedhuggerkunstens Værker, som endnu ere tilovers fra Oldtiden for Mønstre, som endnu ingen moderne Kunst har opnaaet.

Moderne har man afledet af modus, Skik, Sædvane, Brug, og det er altsaa beslægtet med Mode; deri ligger det anførte Vibegreb, hvori det adskiller sig fra ny, følgelig udtrykker det ganske vort Nymodens, skjendt dette flere Steder er fortrængt af det franske Moderne.

Eftergivende, føielig.

Man er ofte eftergivende af Frygt eller i det mindste af Nødvendighed; føielig er man kun godsvillig, enten af Interesse eller af Kjærlighed. Man beqvemmer sig ofte til at give efter for et stolt, bydende, egensindigt eller svagt Menneske; men Føieligheden ytrer sig kun mod den, af hvem man haaber noget, eller som man elsker.

Nødtørfstig, kummerlig.

Da nødtørfstig betyder saa meget, som man behøver for ikke at lide Nød, saa udtrykker det Bibe grebet af hvad der er tilstrækkeligt til Livets første Fornødenheder. Saaledes er et nødtørfstigt Udkomme et tarveligt Udkomme, og det, at have det Nødtørfstige, ingen Mangel at lide. Kummerlig, som egentlig er et tydsk Ord, der imidlertid længe har havt Borgerret i sproget, betyder derimod et saa ringe Maal, at det ikke lader os uden Bekymring for aldeles at lide Mangel. Et kummerligt Udkomme er saaledes et udselt, høist trangt Udkomme.

Forfølge, sætte efter.

Man forfølger en Ting, som fjerner sig, saafremt man tager eller søger at tage den samme Ret-

ning bag efter den, i hvilken den stræber at fjerne sig fra os; man sætter efter den, saasæmt dette skeer med en stor Hæstighed, Iver og Hurtighed. Seierherren forfølger Fjenden, naar han drager efter ham, og, naar denne alt har havt Tid til at vinde et betydeligt Forspring, saa lader han Rytteriet sætte efter. En barbarisk Fjende betegner ved sine Udelæggelser selv den Vei, paa hvilken Seierherren, der sætter efter ham, kan forfølge ham. — Man forfølger et Spor, idet man tager den Retning, Sporet viser.

Pant, Underpant *).

Vil man adskille Ordene Pant og Underpant, saa er der en etymologisk Grund til, at man kalder de Sager, som til Sikkerhed for en Gjæld tillige blive overleverede, et Pant, men de, som ikke blive overleverede, et Underpant. Det fremmede Kunstudtryk for det sidste er nemlig Hypothek, og deraf er Underpant en Oversættelse.

---

*) Molbech anfører begge Ordene og forklarer det sidste ved "Pant, som gives een til Forsikkring om Opfyldelsen af en Forpligtelse," men mener tillige, det er overflødig og ikke forskjelligt fra Pant. Dog anmærker han i Rettelserne, at det alt forekommer i det 16de Aarh. og bruges i Lovsproget tildeels forskjelligt fra Pant.

Man sætter sit Huus, sin Ager og andre urørlige Eiendomme i Underpant, idet man blot indvilliger en Rettighed deri uden at overgive dem til Creditoren; men man giver et Uhr, en Ring og andet værdigt Gods (Væbne) i Pant, i det man tillige overgiver det til Creditoren. "Saandsaaet Pant er altsaa Pant, som virkelig gives Creditor i Hænde, til Forskiel fra urørligt Pant, Underpant eller Hypothek." (B. S. D.).

Tvær (tværs), skraa, skjev.

Alle tre Ordene betyde, hvad der har en Retning forskjellig fra den lige. Det Lige bliver vel nærmest modsat det Krumme; men undertiden kalder man ogsaa en lodret Stilling lige. Da ligger Linien tværs over en anden, som skærer den under rette Vinkler. Man kalder Bjælken paa et Kors *) eller i Vindingsværket paa et Huus Tværbjælken, som skærer den lodrette Bjælke i Midten eller foroven eller forneden. Man kalder den Gade en Tværgade, som gaaer imellem to andre eller gjennemskærer den efter Bredden i rette Vinkler.

---

*) Et Skraakors er derimod et saadant, hvis Sammenfaldning eller Sammensætning danner skjeve Vinkler (St. Andreas Kors).

Naar Tværlinien ikke gennemskærer Linien under rette Vinkler, saa ligger den skraa. Det Huus ligger lige over for et andet, paa hvilket der fra dette kan drages en Linie, som ligger lodret paa Gaden Side. De andre Huse paa begge Sider af denne lodrette Linie, ligge meer eller mindre skraae over for Huset, jo fjernere eller nærmere de ere den lodrette Linie. Skraa bruges ogsaa ofte om Glader, som ere horizontale, modsættes vel ogsaa lige, men har aldrig det Biebegreb af en urigtig Stilling, der for det meste følger med Skjev.

Skjævt er altsaa det, som har en anden Stilling, end det skal have. Det Krumme kaldes Skjævt, saasnart det skulde være lige. Man kalder krumme Been ogsaa Skjeve Been, fordi Benene burde være lige, men man kalder ikke Rovfuglens krumme Næb Skjævt, thi dette skal ifølge sin Bestemmelse ikke være lige. Man kalder ligeledes det Skjævt, som ikke har den lodrette Stilling, som det skal have. Et Huus staaer Skjævt, naar det ikke staaer lodret; men lodret maa det staae, naar det skal staae fast. Man skriver Skjævt, naar Linierne ikke løbe parallele under hinanden med den øverste og nederste Kant af Papiret, og det er en af de første Fordringer ved Skjenskrift, at den skal staae lige. Et Vord staaer Skjævt, naar det ikke staaer fuldkommen vandret, da det er den

Stilling, som dets Bestemmelse fordrer; thi, naar det staaer skjævt, kan det, og hvad der staaer paa det, falde om.

Paa dette Vibegreb grunder sig den figurlige Brug af Skjev i den Talemaade: Sagen gaar skjævt, o: det gaar ikke med den, som man ønsker, og som det burde.

Naar skjævt nedstammer fra, eller idet mindste er beslægtet med det Græske *σκαίος* og det Latinske *scævus* (venstre, feitet), saa indsees det let, hvorledes skjæv kan have Vibegrebet af det, som ikke er, som det bør være; thi ogsaa dette har den samme figurlige Betydning. Et feitet Menneſte er et ubehændigt, som ikke veed at tee sig, som han bør.

Anm. Jævnf. Art. Krum, skjæv i Müllers Synonymik, 2 Deel S. 299.

Suse, bruse.

Susen er enhver Lyd af Vinden eller den bevægede Luft. "Veiret blæser, hvorhen det vil, og du hører dets Susen." Joh. 3, 8. Brusen er den Alarm, som Bevægelsen af et tættere flydende Legeme forarsager, f. Ex. af Vandet eller en heftig Vind.

"Lyksalig den — —

Der ei af Krigstrompeten vækkes,

Gi heller inden Skibets Vord
 Af vrede Velgers Brusfen skrækkes *)."

Man siger saaledes: Bomben suser igjennem Luften, det suser for Dreene, Vinden suser i Træerne; men derimod: Stormen bruser, Havet bruser.

Vandets eller et lignende flydende Legemes Brusfen kan saavel opstaae af en fortskridende Bevægelse af den hele Masse, som af sammes indre Bevægelse. En Flod bruser, naar den falder ned fra en Høide, men man hører ogsaa Søens eller det kogende Vands Brusfen.

Da man nu engang har kaldt de heftige Udtryk af voldsomme Lidenstaber Sindsbevægelser, og især betegnet disse Udtryk af flydende Legemes Bevægelse, saa er det intet Under, at man kalder de heftige iblandt dem Brusfen, Opbrusfen. Saaledes siger man om et Mennefte, som pludselig geraader i Vrede, at han bruser let op. En opbrusende Charakter er en heftig, en lidenskabelig Charakter. I Popes Breve om Fruentimmernes Charakter **) hedder det et Sted:

---

*) Landlevnets Lyfsalighed efter Horats. Forsøg i de skjøne Videnskaber, 4 Deel S. 177.

**) Forsøg i de skjøne Videnskaber, 4 Deel S. 167.

Hver Sinds Omverling skeer med Storm og Hef-
tighed,

Dg Had opbruser ei meer end Erkjendtlighed.

Man vil let bemærke, at begge Ordene ere Onomas-
topoieer, eller indeholde efterlignende Naturlyde, hvor-
ved de allerede tilstrækkelig udtrykke Arterne og Gra-
derne af den Allarm, som de betegne. — Susen,
som det mildere Udtryk, kan derfor ogsaa bruges om
det rislende Vand, som hos Baggesen: Saa heres
Kilden — sødt og sagte suse, eller Reins: I kjelig
Dal ved Vækkens sagte Susen.

Skede, Foderal, Hylster.

Skede adskiller sig fra Foderal og Hylster der-
ved, at hiin skal hindre, at ikke Andre blive beska-
digede af det i samme værende Legeme, disse derimod
beskjærme de dermed beklædte Legemer. Derfor blive
skærende og spidse Legemer stukne i Skeder, men alle
andre bedækkede med Foderaler eller Hylstere. Man
stikker saaledes Naarder, Knive, Strikkpinde i Ske-
der *), men man forsyner Bøger, Hatte, Glas,
Instrumenter o. s. v. med Foderaler.

*) En Strikk-skede eller et Pindehuus kalde Damerne
det Hylster, hvori de stikke deres Strikkpinde, for
at disse ikke skulle falde af Maskerne, naar de pakke
deres Strikketøl sammen. Dette Ord mangler hos
Molbech.

Hylster (s: det, hvori noget hylles eller gjemmes) er et ægtere dansk Ord end det fra Tydsken overførte Foderal, men bruges ikke desto mindre sjeldnere; man siger vel et Pistolhylster, men Brillenfoderal, Uhrfoderal og flere. Et Foderal bliver ogsaa i nogle Tilfælde kaldt et Foder, (hvilket Ord tilforn brugtes almindeligere end nu), f. Ex. et Glasfoder.

Dernæst adskiller Skede, Hylster og Foderal sig ogsaa ved deres Form fra hinanden. Skedens og Hylsterets Form er langagtig, Foderalets Form kan være enhver anden, svarende til det Legeme, som det skal beskytte. Man kalder derfor ogsaa hele langagtige Bedækkninger af Legemer, som ikke ere skarpe og spidse, Skeder, især naar de skulle forebygge andre Legemers Beskadigelse. Saaledes have Staglerne paa Seleteiet Strængskeder *), eller Læderbedækkninger, at de ikke skulle gnave Hestens Bug.

Skrivemaade, Stil, Tone.

Stil bruges om Værker af enhver skøn Kunst, Skrivemaade og Tone kun om Digtkunstens og Talekunstens Værker. Et kongeligt Slot maa være

---

*) Af det Jølandske Streng, et Toug. Det udtales isøvrigt i daglig Tale Strængske og findes under dette Ord hos Mollbeck.

opført i en stor og majestætisk Stil, et Lysthuus i en let og behagelig Stil. I Musikken adskiller Kirke-
stilen sig fra Operastilen. Men man kalder ogsaa
Skrivemaaden Stil, og flere Forfattere, som have
skrevet om Reglerne for samme, kalde deres Bøger:
Om Stilen. Saaledes have vi i vort Moderemaal
en lille Bog: "Om den danske Stil," af Rahbek,
og "Nogle Bemærkninger om Forretningsstilen," af
Statsraad Engelstoft; men især et vigtigt Skrift om
Embedsstilen i Fred. Stouds sex Breve "om Skrive-
maaden i Embeds-sager."

Stilen i Betsalenhedsværker bliver bestemt ved
de Tanker, som ledsage Hovedbegreberne, de Billeder,
hvori de ere indklædte og de herskende Følelser, som
de opvække. Tankerne og Billederne udgjøre Skrive-
maaden, Følelserne angive Tonen. Roungs *)
Skrivemaade er dunkel og kjedsommelig; thi hans
Tanker ere ofte vanskelige at gjette, de ere indklædte
i store, ikke let forbundne Billeder og hans Digte
opvække melancholske Følelser, altsaa er deres Tone
melancholsk.

---

*) En bekjendt engelsk Digter, † 1765. Hans Kones
og to Børns Død fort efter hverandre, hensatte
ham i en tungsindig Sindsstemning, der gav Anled-
ning til hans bekjendte "Mattetanker."

Tie, forstumme.

Hvo der ikke taler, tier, hvo der ikke taler, fordi han ikke kan tale, forstummer. Det er noget andet at bringe Gen til Taushed, det kan skee blot ved en Befaling; men, naar man gjer, at Gen forstummer, saa gjer man ham det umuligt at tale, om han ogsaa vilde. Man forstummer af Skræk, Forbauselse, Bestæmmelse. En klog Mand kan derimod ofte tie af Beskedenhed, Forsigtighed og Sindighed.

Fremdeles kan man forstumme, naar man ved Modgrunde saaledes bliver bragt i Snibe, at man ikke kan svare. Vagtaleren forstummer, naar alle hans Vagtaleser saaledes blive gjendrevne, at han ingen flere kan fremføre.

En Klang, der ikke er mere, kan ikke mere høres, og man kan derfor sige, at den forstummer.

Dadel, Mishag, Misbilligelse.

Mishag bestaaer fornemmelig i den blotte Følelse, for hvilken vi ofte hverken kunne gjøre os selv Regnskab eller meddele Andre Grunde; hvad vi dadle og misbillige, det's Feil ere vi os tydelig bevidste, vi kunne paavise dem, eller troe i det mindste at kunne det. Der mishager os ofte noget ved en

Gjenstand, den gjør et ubehageligt Indtryk paa os, men vi vide egentlig ikke, hvad vi skulle dadle eller misbillige ved den.

Der næst kan Mishag indskrænke sig til den blotte Følelse og indeslutte sig i det Indre; naar man dadler og misbilliger, saa giver man sin Mening tilkjende, vel ogsaa med andre forstaaelige Segn, men sædvanlig med Ord. Mange Ting mishager en verdensklog Mand hos Personer, som han har Interesse af at skaane, men han vogter sig vel for at dadle eller misbillige det, og saaledes at lade sit Mishag blive lydeligt.

Endelig mishage os ogsaa ufornuftige, ja selv livløse Ting og deres Virkninger, men vi dadle og misbillige kun frie Handlinger og deres Virkninger. Det behager os ikke, det mishager os, at en Stormvind kaster os en Tagsteen i Hovedet, men vi misbillige det ikke; thi Stormvinden kaster blot efter physiske Love og med en blind Kraft, og vi dadle derfor hverken Tagstenen eller Stormvinden. Naar derimod et Menneske lader sig henrive af sin Hestighed til enten med Ord eller i Gjerning at fornærme en uskyldig ærlig Mand, saa mishager det os, vi misbillige og dadle det.

Vi misbillige kun Handlingen, men vi dadle ogsaa sammes Virkning og Ophav. Enkelte Theo-

loger have misbilliget Dchlen Schlägers Behandling af "Jesu Christi gjentagne Liv i den aandelige Natur *),” og de have dadlet saavel denne skjønne Digtning som Digteren selv.

Troløs, utro.

Kun den er troløs, som, uagtet de meest bindende Grunde, handler med Forsæt imod en fuldkommen frivillig indgaaet Forpligtelse, og derved paa det Føleligste krænker en Andens Rettigheder. Men vi kalde allerede den utro, som overhovedet opgiver en frivillig indgaaet Forbindelse, enten saa Grad den af hans Forsyndelse er stor eller lille. Utro bliver ofte allerede den kaldt, der forandrer sin Maade at tænke og handle paa uden derfor at gjere Uret; han kan have gode Grunde til sin Forandring. Man bliver sine Meninger, Følelser, Grundsetninger utro, ogsaa naar man har de bedste Grunde til at forandre dem og altsaa ikke handler urigtigt. Men troløs er kun den, der mod bedre Vidende handler imod hvad Ret er til Andres Fordærvelse.

Theseus blev Ariadne utro derved, at han ikke holdt hende sit givne Løfte, men det var den straf-

---

*) Senere under Titel: "Marets Evangelium i Naturen og Mennesket," Samlede Digte, 2 Deel.

skyldigste Troløshed, at han bedrog hende og forlod hende, som han havde at takke for sit Liv, paa den øde Ø, hvor hun med Fortvivlelse maatte see den visse Død imøde.

Troløshed eksisterer derfor kun i et dybt fordærvet Hjerte; man kan derimod ogsaa være utro af blot Letsindighed og Ubestandighed.

Men naar den Utro og Troløse ogsaa handler imod hvad der er Ret, saa adskille de sig dog derved fra hinanden, at den Første igrunnen kun handler imod sin Pligt; men den Anden forbinder tillige Hykleri og Forstillelse med Fornærmelse imod den, hvem han er forpligtet. Den mesſeniske Qvinde, der boiede med den spartanske Slave, var sin Mand utro; men, da hun, ved Mandens Hjemkomst om Natten fra hans Vagtpost, fordopplede, som Guldberg *) fortæller, sin "skjelniske Benlighed" imod ham, da viste hun sig tillige som en Troløs.

Ødelægge, udrydde, forstyrre, tilintetgjøre.

Man ødelægger og udrydder noget, saasnart man gjer en Ende paa dets fuldkomne Tilværelse,

---

*) Verdenshistorie, forfattet af Ove Guldberg, 1 Deel Side 799.

saaledes at intet Spor mere bliver tilbage deraf, hvorved det kunde virke. Men udrydde, s: udrive med Roden, adskiller sig endnu fra ødelægge derved, at Arten ikke mere kan forplante sig, efter at alle enkelte dertil hørende Ting ere gaaede tilgrunde.

Man forstyrrer blot sammensatte Ting, idet man adskiller deres Dele, man tilintetgjør dem, naar intet bliver tilovers af deres enkelte Dele. Man har i England ødelagt og udryddet Ulvenc; thi man har i dette Land gjort en Ende paa Tilværelsen af disses hele Slægt, saa at ikke et eneste Individium mere deraf er tilovers.

Da heller ikke et eneste Element bliver tilovers af det, som bliver tilintetgjort, saa kan egentlig kun ulegemlige Ting tilintetgjøres. Man kan spørge, om Noget i Verden bliver tilintetgjort, eller om alle tilsyneladende Tilintetgjørelser blot ere Forstyrrelser, saa at der af undergaaede Værker fremstaae nye Værker ved nye Sammensætninger. Tiden forstyrrer Alt, men tilintetgjør den ogsaa Noget?

Til de ulegemlige Ting høre ogsaa de moralske og rettlige, som Contracter, Rettigheder, Forpligtelser. Man tilintetgjør en Contract, naar man erklærer den for ugyldig, en Forpligtelse og Rettighed, idet man ophæver de Love, hvorpaa de grunde sig. Menneskets naturlige Rettigheder og Forplig-

telser kunne ikke tilintetgjøres, fordi Naturlovene, hvorpaa de grunde sig, ere uforanderlige. En Contract kan ikke tilintetgjøres eller ophæves, uden begge Parters Indvilligelse eller den ene Parts Fornærmelse. Julirevolutionen 1830 har i Frankrig tilintetgjort Bourbonnernes Herredømme, om med rette er et Spørgsmaal, som ikke kan afgjøres ved det lykkelige Udfald af dette Foretagende.

Naar Tilintetgjøre bruges i andre Tilfælde udenfor de anførte, saa er det altid en figurlig Talemaade. Det er en Hyperbol, naar man siger: Man kan ikke uden Fornærmelse see, naar en Hovmodig staar tilintetgjort ved en endnu Hovmodigeres store Overmod.

Vaad, fugtig.

Hvad der indeholder en Mængde Vædske er vaadt, hvad der i ringere Grad er gjennemtrængt deraf, kaldes fugtigt. Et Legeme, der indeholder saameget Vand, at det samler sig i Draaber og bliver synligt, er ikke blot fugtigt, men det er vaadt. Naar det menneskelige Legeme uddunster, saa bliver Huden fugtig, naar vi vasse og bade os, blive vi vaade. Denne Forskjel bestyrkes derved, at man kalder flydende Varer vaade; saaledes regner Kjøbmanden Olien, i det mindste naar den sælges

i mindre Maal, og andre flydende Legemer til de vaade Varer *).

Vaad betyder isvrigt ikke blot, hvad der indeholder megen Bædsfe, men ogsaa hvad der giver Bæde, medfører megen Fugtighed, saaledes taler man jo om en vaad Sommer og vaadt Veirlyg.

---

*) Molbeck anmærker imidlertid, at Udtrykket: vaade Varer ikke bruges om Olier, heller ikke kaldes det, som er gennemtrængt af Olie, vaadt. Det sidste er rigtigt, det første neppe, i det mindste ikke efter sædvanlig Kjøbmands-Talebrug.

I dette Efteraar dimitteres fra Bordingborg Skole tre Disciple:

1. Andreas Djurhuus, Søn af Leilending Johannes Olavius Vang Djurhuus i Thorshavn.
2. Anton Henrik Schrøder, Søn af afg. Muurmester Schrøder i Bordingborg.
3. Johan Peter Lund, Søn af afg. Pastor Lund paa Fejø.

Efterat disse have, i Forbindelse med de andre Disciple i fjerde Glassee, udarbejdet de skriftlige Prøver, blive de mundtlig examinerede

Fredag den 23de September.

Formiddag i Religion, Fransk og Latin.

Eftermiddag i Græsk, Tydsk og Hebraisk.

Løvedag den 24de September.

Formiddag i Historie og Geographie.

Eftermiddag i Arithmetik og Geometrie.

Examen fortsættes derpaa i denne Orden: 1

1ste Bærelse.

2det Bærelse.

3die Bærelse.

Mandag den 26de September.

Form. Kl. 8. 4de Cl. Latin
under Rector.

2den Cl. Religion.

1ste Cl. Geographie.

Efterm. Kl. 2. 3die Cl. Fransk.

2den Cl. Latin under
Fr. Westengaard.

1ste Cl. Regning.

Tirsdag den 27de September.

36

Form. 2den Cl. Tydsk.
Efterm. 4de Cl. Hebraisk.

4de Cl. Geographie.
1ste Cl. Naturhistorie.

3die Cl. Latinsk Stiil.
2den Cl. Dansk Stiil.

Onsdag den 28de September.

Form. 3die Cl. Græsk.
Efterm. 1ste Cl. Latin under
Fr. Qvortrup.

4de Cl. Religion.
2den Cl. Fransk.

2den Cl. Latinsk Stiil.
3die Cl. Geographie.